

УДК 929.732(477):930.253(436)

Альона Грабовець

ВНЕСОК КАМІЛА РОЗУМОВСЬКОГО У ЗБЕРЕЖЕННЯ ГРАФСЬКОГО ТИТУЛУ ТА ГЕРБУ РОДИНИ (на основі матеріалів Австрійського державного архіву)

KAMIL ROZUMOVSKYI'S CONTRIBUTION TO THE PRESERVATION OF THE COUNT'S TITLE AND FAMILY COAT OF ARMS (based on materials from the Austrian state archive)

DOI: 10.58407/litopis.250517

© А. Грабовець, 2025. CC BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5638-7143>

Мета публікації – дослідження та представлення ролі Каміла Розумовського, правнука гетьмана України, у визнанні, використанні та популяризації графського титулу й гербу родини. У процесі дослідження використано **методи** аналізу та синтезу, історичний, системно-структурний, історико-порівняльний. **Наукова новизна** полягає в аналізі протоколу справи Австрійського державного архіву про визнання за Камілом Розумовським, його дружиною та дітьми графського титулу та введенні в науковий обіг раніше невідомого гербу родини, представленого в архівній справі.

Висновки. Опрацювання історичного документу дає можливість розкрити історію набуття та використання родиною Розумовських графського титулу з гербом.

Ключові слова: Каміл Розумовський, граф, герб.

The purpose of the publication: to study and present the role of the great-grandson of Hetman of Ukraine Kamil Rozumovskyi in the recognition, use, and promotion of the count's title and family coat of arms. In the course of the study, **the methods** of analysis and synthesis, historical, systemic-structural, and historical-comparative were used. **The scientific novelty** lies in the analysis of the protocol of the case of the Austrian state archive on the recognition of the count's title to Kamil Rozumovsky, his wife and children and the introduction into scientific circulation of the previously unknown family coat of arms presented in the archival file. **Conclusions.** The study of the historical document makes it possible to reveal the history of the acquisition and use of the count's title with the coat of arms by the Rozumovsky family.

Key words: Kamil Rozumovskyi, coat of arms, count.

Значний комплекс документів, які розкривають історію родини Розумовських, зберігається в Австрійському державному архіві. У його зібранні нам вдалося виявити унікальну справу «Razumovsky, Camillo Graf, k.k. Statthaltereirat, Großgrundbesitzer, dessen Gattin Maria und Kinder, Ersuchen um Grafenstandsankennung»¹ (Прохання імператорського лейтенант-радника, великого землевласника графа Каміла Розумовського та його дружини Марії з дітьми про визнання графського титулу. 1892 р.). На запит Національного заповідника «Гетьманська столиця» у грудні 2023 р. працівники Австрійського державного архіву безкоштовно надали цю оцифровану справу, завдяки чому вона була досліджена та публікується вперше.

¹ Österreichisches Staatsarchiv. AVA Adel HAA AR 776,41.

Справа пов'язана з правнуком гетьмана України Камілом Розумовським (1852–1917). Він проживав на теренах Австро-Угорської імперії й став відомим завдяки меценатській діяльності та підтримці місцевої інфраструктури². Крім того, Каміл Розумовський здійснив істотний внесок у дослідження історії своєї родини, збереження її спадщини та долучився до реставрації палацу Кирила Розумовського в Батурині на поч. XX ст.³

Особливість архівної справи в тому, що один із 4-х протоколів, які входять до її складу, фіксує звернення Каміла Розумовського до Імператорського королівського міністерства внутрішніх справ Австро-Угорської імперії (як вищого аристократичного органу влади) з метою визнання австрійського графського титулу⁴. Надважливо, що протокол містить й невідоме раніше кольорове зображення гербу родини Розумовських⁵.

Розглянемо деталі та обставини присвоєння родині Розумовських графського титулу з гербом.

Кирило Розумовський мав титул графа, який йому присвоїла 15 липня 1744 р. російська імператриця Єлизавета Петрівна⁶. Відповідний диплом з описом гербу він отримав 1 березня 1751 р.⁷ Графський титул успадкували нащадки гетьмана, проте один із його синів, Григорій (1759–1837), видатний геолог і мінералог, який заснував австрійську гілку роду, утратив російський графський титул у зв'язку з двошлюбністю, згідно рішення Священного синоду 1818 р.⁸ Про цей факт згадують у своїх працях нащадки родини, зокрема Олександр Васильчиков⁹, Каміл Розумовський¹⁰ та Марія Розумовська¹¹.

Натомість Григорій здобув австрійський графський титул. Із 1799 р. він проживав у Австрійській імперії¹², де займався науковими дослідженнями Богемії, Моравії та Сілезії.

Власне за вагомих внесок у дослідження цих регіонів 2 липня 1811 р. його інкорпоровали до богемського шляхетства дипломом Inkolat від австрійського імператора: «Ми, Франциск I, визнаємо, що граф Грегор Розумовський, колишній генерал і бригадир Російської імператорської армії, а нині власник маєтку Рудолець, має право володіння землею в королівстві Богемія та прилеглих земель. ... Люб'язно дозволяємо, щоб Грегор граф Розумовський разом зі своїми законними нащадками прийняті були в підданство нашого королівства Богемії та його земель»¹³. Згідно з поширеною на землях Австрійської імперії традицією диплом Inkolat дійсно надавав право іноземним громадянам вступати в місцеве дворянство, купувати, продавати або передавати у спадок власність. Отже, Григорій отримав австрійське громадянство, новий дім і графський титул, яким продовжили користуватися його нащадки. Що ж спонукало онука Григорія Каміла Розумовського звернутися в 1892 р. з проханням про визнання титулу – невідомо.

Проаналізуємо зміст звернення Каміла, розміщеного в протоколі під № 560/A ex. 892. Вагому частину прохання становить інформування про внесок представників родини Розумовських у розвиток Австрійської імперії.

Спершу Каміл підкреслив діяльність сина гетьмана України, Андрія Розумовського (1752–1836), який, перебуваючи на дипломатичній службі у Відні, проводив політику в інтересах Австрії та як приватна особа щедро підтримував розвиток музики і мистецтва.

Акцентував увагу Каміл і на науковому доробку Григорія Розумовського, одержанні ним австрійського графського титулу та діяльності його синів Максиміліана й Лева, військових офіцерів Австрійської імперії¹⁴.

У протоколі, крім того, зазначено таке: біографічні факти (місце та дата народження) Каміла Розумовського, його дружини Марії Вінер вон Вальтен та їхніх дітей: Єлизавети, Лева, Марії, Каміла і Андрія¹⁵; інформацію про власність сім'ї на теренах Австро-Угорської імперії у Радкові (Вікштейн), Віткові (Вігштадтль), Мелчі¹⁶, де знаходився родинний осередок Розумовських.

² Rosova R. Razumovsti a jejich stopy na Opavsku. Opava: Tiskarna Grafico, 2015. Str. 7.

³ Різниченко В. Про реставрацію палацу К. Розумовського. *Батурин: сторінки історії*. Чернівці: Чернігівські обереги, 2009. С. 363.

⁴ AT-OeStA/AVA Adel HAA AR 776,41. Blatt 22 r.

⁵ Ibid. Blatt 26 r.

⁶ Васильчиков А. Семейство Разумовских: У 5 т. Санкт-Петербург: Тип-я М.М. Стасюлевича, 1880. Т. 1. С. 34.

⁷ Там само. С. VI–X.

⁸ Розумовська М. Розумовські. Родина при царському дворі. Київ: Темпора, 2015. С. 257.

⁹ Васильчиков А. Семейство Разумовских. Т. 2. С. 190.

¹⁰ Wassiltchikow A. Les Razoumowski: En 3 v. Halle: Tausch Grosse, 1902. V. 3. S. 2, 129–130.

¹¹ Розумовська М. Розумовські. Родина при царському дворі. С. 257.

¹² Потапенко С. Віденський архів гетьманського роду Розумовських: У 2 т. Київ: Інститут української археографії ім. М. Грушевського НАН України, 2018. Т. 1. С. 230.

¹³ Wassiltchikow A. Les Razoumowski. V. 3. S. 2, 130–131.

¹⁴ AT-OeStA/AVA Adel HAA AR 776,41. Blatt 32 r.–32 v.

¹⁵ Ibid. Blatt 25 v.

¹⁶ Ibid. Blatt 25r.

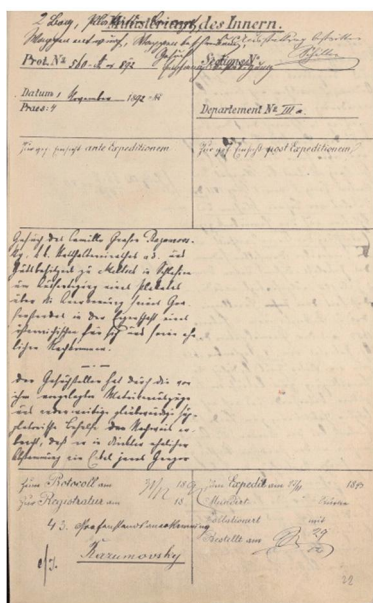
Значну частину звернення займає опис родинного герба¹⁷ та його зображення, раніше нам невідомого. Віднайдений наразі герб у своїй основі містить основні елементи герба Кирила Розумовського: щит, шолом, нашоломник, намет, щитотримачі, постамент і девіз, але має й суттєву відмінність: на шоломі відтворена не російська, а австрійська геральдична графська корона¹⁸. Ця відмінність засвідчується не тільки візуальним зображенням, а й особисто Камілом у впорядкованому та виданому ним у 1902 р. додатку 2 до 3-го тому французького видання «Les Razoumowski»: «Родовий герб зазнав незначних змін: з нього зникла прикраса у вигляді корони, яка була наявна в російському графському гербі»¹⁹.

Хто ж міг виконати зображення гербу? Можна зробити припущення, що автором малюнку є німецький генеалог, геральдист і журналіст Адольф Маттіас Гільдебрандт. На цей факт вказує запис у Каталозі сімейної бібліотеки та колекції мистецтва, який склав Каміл у 1907 р. У V розділі каталогу, серед переліку речей, під № 68 записано: «Герб родини Розумовських, робота професора Гільдебранда», а під № 69: «Те саме з плакату визнання за Камілом та його родиною титулу австрійського графу»²⁰. Цілком імовірно, що Каміл доручив створити герб Розумовських саме досвідченому геральдисту Гільдебрандту, оскільки він нерідко замовляв у художників портрети членів родини, зображення сімейного дерева, особистого ескібрису.

Зображення цього гербу або його елементів Каміл Розумовський часто використовував із ціллю демонстрації аристократичного походження своєї родини. Скажімо, герб відтворений на фасадах палаців К. Розумовського в Радкові, Мелчі, Дольні Животіце, Опаві та в інтер'єрах церкви Святого Спаса, яка задумувалася Камілом як усипальниця родини й була збудована неподалік від палацу в Дольні Животіце. У церкві гербова композиція постає в декількох місцях: на стіні поруч з вітварем як вітраж дзвіниці та над входом до усипальниці, де похований старший син Каміла Лев, який загинув під час Першої світової війни, воюючи проти Російської імперії. Каміл Розумовський також прикрашав гербом книги, які були видані за його сприяння. Приміром, герб наявний на палітурках французького видання «Les Razoumowski» та працях, присвячених членам родини: «Aus alten Zeiten. Graf Kirill Grigorievitch Rasumovsky. 1728–1803. Ein gedenkblatt für den letzten Hetman der Ukraine» і «Fürst Andreas Kirillowitsch Rasoumoffsky».

Додамо, що герб відтворений і на обеліску родинного поховання, розташованого на цвинтарі біля церкви Різдва Пресвятої Богородиці в Радкові.

Висловлюємо вдячність працівникам Австрійського державного архіву за підтримку дослідження родини Розумовських та надані оцифровані справи.

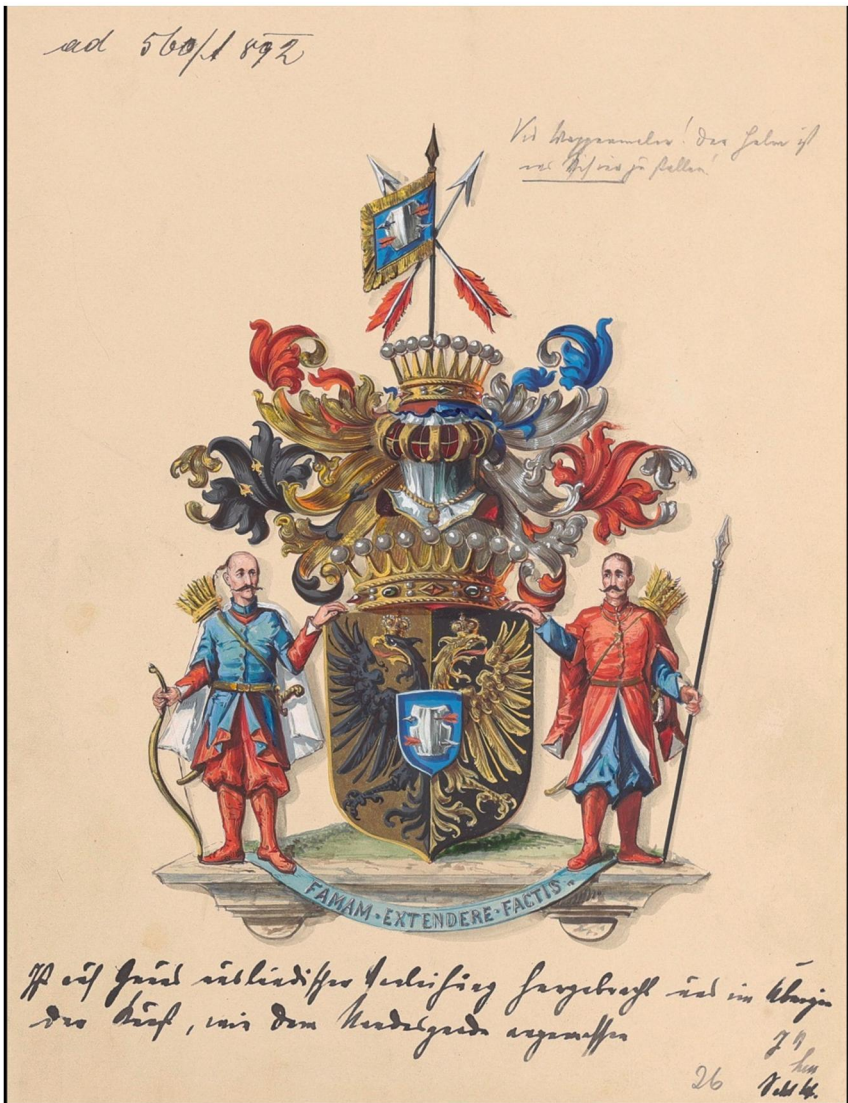
1. Фрагмент Протоколу № 560/A ex. 892 з проханням Каміла Розумовського про визнання графського титулу. – Австрійський державний архів.

¹⁷ AT-OeStA/AVA Adel HAA AR 776,41. Blatt 28r–29r.

¹⁸ Ibid. Blatt 26r.

¹⁹ Wassiltchikow A. Les Razoumowski. V. 3. S. 2, 132.

²⁰ Rasumovsky C. Katalog der Familien-Bibliothek und Familien-Kunst und Denkwürdigkeiten – Sammlung. Halle, 1907. S. 105.

2. Зображення гербу родини Розумовських
з Протоколу № 560/А ек. 892. – Австрійський державний архів.

3. Палац Каміла Розумовського в Мелчі. 2024 р.

4. Герб родини Розумовських на фасаді палацу Каміла Розумовського в Мелчі. 2024 р.

References

- Potapenko, S. (2018). Videnskyi arkhiv hetmanskooho rodu Rozumovskyykh [Vienna archive of the Hetman Rozumovskyi family]. Kyiv, Ukraine.
- Riznychenko, V. (2009). Pro restavratsiiu palatsu K. Rozumovskoho [About the restoration of the palace K. Rozumovskyi]. Chernihiv, Ukraine.
- Rozumovska, M. (2015). Rozumovski. Rodyna pry tsarskomu dvori [Razumovsky. Family at the royal court]. Kyiv, Ukraine.
- Vasylchykov, A. (1894). Semeistvo Razumovskyykh: U 5 t. [The Razumovsky family: In 5 vols.]. Saint Petersburg, Russia.

Грабовець Альона Іванівна – науковий співробітник Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» (вул. Набережна, 1, м. Батурин, Ніжинського району Чернігівської області, 16512, Україна).

Hrabovets Alona – researcher of the National historic-culture preserve «Hetman's capital» (74 Naberezhna str., Baturyn, Nizhyn region, Chernihiv oblast, 16512 Ukraine).

E-mail: alena.goma@ukr.net

Дата подання: 14 січня 2025 р.

Дата затвердження до друку: 14 серпня 2025 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Грабовець, А. Внесок Каміла Розумовського у збереження графського титулу та гербу родини (на основі матеріалів Австрійського державного архіву). *Сіверянський літопис*. 2025. № 5. С. 186–190. DOI: 10.58407/litopis.250517.

Цитування за стандартом APA

Hrabovets, A. (2025). Vnesok Kamila Rozumovskoho u zberezhenia hrabskoho tytulu ta herbu rodyny (na osnovi materialiv Avstriiskoho derzhavnoho arkhivu) [Kamil Rozumovskyi's contribution to the preservation of the count's title and family coat of arms (based on materials from the Austrian state archive)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 5, P. 186–190. DOI: 10.58407/litopis.250517.

